

Egyetlen régiót és egyetlen munkavállalót sem hagyunk cserben: megválaszoljuk a közép- és kelet-európai nehézipar szén-dioxid-mentesítéssel és modernizációval kapcsolatos kihívásait.

Brussels, 20 April 2021 | IndustriAll 127/2021

A közép- és kelet-európai szakszervezetek társadalmilag igazságos zöld megállapodást igényelnek a régió ipari háttérének technológiai és digitális modernizálása érdekében. A társadalmi párbeszéd és a dolgozók részvétele fontos tényező az olyan igazságos átmenet megvalósításához, amely során garantáltan egyetlen régió, illetve egyetlen munkavállaló sem marad magára, miközben az európai zöld megállapodás útjára lépünk és megvalósítjuk a klímasemleges gazdaság 2050-re tervezett eléréséhez szükséges gyors szén-dioxid-mentesítést.

A következő évtizedben várhatóan Európa nagyolvasztóinak és krakküzemeinek fele, valamint cementégető kemencéinek harmada szorul majd cserére vagy felújításra. Nincs vesztegetni való időnk. Az átállást most kell előkészíteni, hogy elkerülhetővé váljanak a megszakítások, amelyeknek elsőként a munkavállalók és közösségeik esnek áldozatául. Közép- és Kelet-Európában az ipari átállás nem választható el az energetikai és a digitális átállás kettősétől. A kelet-európai országok iparának alapját jelenleg a fosszilis üzemanyag képezi, a fokozott energiafelhasználású ágazatokra eső foglalkoztatottság mértéke különösen magas, az egy főre eső GDP viszont más európai országokéhoz mérten alacsonyabb.

Ráadásul a régió a gyártásban alkalmazott robotok alacsony állománysűrűsége, a mérséklet innovációs teljesítménye és a távmunka korlátozott technológiai lehetőségei révén lemaradást mutat az ipar digitális átalakításában. Ezek a tényezők nem pusztán a világitárvány okozta válsághoz hasonló helyzetbe került vállalatok alkalmazkodóképességét befolyásolják negatívan, hanem a termelékenységnövekedéseket és az áttelepítés kockázatát is. Ezért aggodalomra ad okot, hogy a régió egyes országai lemaradnak az 5G-s frekvenciatartományok kijelölésében, ami csak ront a helyzeten.

A regionális dimenzió sokkal több figyelmet érdemel az iparpolitika megtervezésekor. Ami azt illeti, az ipari és a technológiai fejlődés erőteljes agglomerációs hatásokkal bír, míg az ipar (különösen az új, előretörő értékláncok esetén) jellemzően az innovatívabb vezető régiókra koncentrálódik. A régiók közti gazdasági egyenlőtlenségek tartósak, ráadásul egyre mélyülnek, így azok kedvező folyamatokat indítanak el a központi területeken és ördögi körbe taszítják a perifériát. Emellett az átállás jelentős hatást gyakorol a kevésbé fejlett, szén-dioxid-függő régiókra. Mindezek eredményeként egyre több lesz az „elmaradott” és „elsorvadt iparú” régió az Európai Unión belül (ezek pedig nem pusztán a korábban szénfüggő régiók közül kerülnek ki).

A viszonylagos előny, amely korábban beruházásokat vonzott Közép- és Kelet-Európába, nagyban az alacsony bérköltségektől függött. Ez a modell viszont az alacsony bérezés csapdájába sodorta ezeket az országokat, ami megakadályozza azokat abban, hogy átvegyék a technológiákat és modernizálják az ipari bázisukat. A vállalatokat mindaddig semmi sem ösztönzi arra, hogy a drága, alacsony szén-dioxid-kibocsátású, automatizált és robotizált technológiába fektessenek, amíg a befektetéseik részben az olcsó munkaerő miatt lassan és korlátozott mértékben térülnek meg.

Az alacsony szén-dioxid-kibocsátású technológiák lehetőségeit tekintve mindez egyértelműen megfigyelhető az alacsony szén-dioxid kibocsátású infrastruktúrával (például szén-dioxid-leválasztó és tároló, a hidrogén alapú vagy a megújuló energiákkal, illetve infrastruktúrával) rendelkező nagy ipari parkok esetén, amelyek

gyakran tengerpartok és öblök közelében található, ahol a különböző iparágak a költségek és a kockázatok csökkentése érdekében közös erővel fektetnek költséges projektekbe. A tiszta energia és a hidrogén hatalmas mennyiségét, valamint a későbbiekben a Közép- és Kelet-Európában is működő ipar modernizálásához szükséges befektetéseket illetően a régió számára hatalmas kockázatot jelent az, hogy a vonzóbb helyszínekkel szemben az átállás vesztesékeként kerül ki. Sőt mi több, a zöldmezős beruházások pénzügyi szempontból általában véve vonzóbbak a barnamezős beruházásoknál és a meglévő üzemek felújításánál. Az alacsony bérezés csapdája az egyik legfőbb oka annak is, hogy a régió elmarad az iparág digitális átalakításában.

A hagyományos, magas szén-dioxid-kibocsátású iparágak a munkavállalók részvétele és a fajsúlyos kollektív megállapodások révén már korábban is jól fizető, biztos, stabil állásokat kínáltak, nem pusztán Közép- és Kelet-Európában. Bár a dolgozók nem ragaszkodnak a magas szén-dioxid-kibocsátású állásokhoz, aggasztják őket az új iparágak és a vállalatok azon gyakorlatai, amelyek aláaknázzák a munkavállalói jogokat és a foglalkoztatási feltételeket. Szintén aggályosnak tartják azt, hogy a változások előrejelzésének és az átfogó tervezésnek hiányában az elvesztett munkahelyek pótlásaként létrejövő új állások szintje nem egyezik meg azokkal.

Erősen hiszünk az Európai régiók új, szén-dioxid-mentes technológiák és iparágak foglalkoztatási lehetőségeiben, ugyanakkor sürgető szükségét érezzük annak, hogy a méltányos átállást és a gazdaságélénkítést célzó terveket a szakszervezetekkel való fokozott társadalmi párbeszéd, valamint az átállásban érintett régiók megfelelő szintű, minőségi foglalkoztatásának feltételéhez kössék.

Az Európai Unió politikáinak, a gazdaságélénkítő csomagot és a méltányos átállási mechanizmust is beleértve, biztosítaniuk kell a minőségi ipari álláshelyek létrehozását Közép- és Kelet-Európában a szénbányászat és a széntüzelésű erőművek teljes leépítése előtt. Az Európai Unió gazdaságélénkítő csomagjának ezen kívül meg kell akadályoznia azt, hogy az európai ipar digitalizációját érintő hatalmas hiányosságok tovább nőjenek.

Üdvözöljük, hogy a Bizottság 20%-nyi finanszírozási pénzforrást irányzott elő a digitalizáció, valamint újabb 37%-nyit az éghajlatváltozással kapcsolatos kiadások céljából, de ezek a beruházási iránymutatások nem garantálják azt, hogy a támogatásokat az ipar sürgetően esedékes modernizációjára fordítják. Eddig egyetlen tagállam sem tervezi ezt az összeget az ipar digitális átalakításába fektetni (más területeken, például a tömegközlekedés vagy az infrastruktúra esetében ez már látható). Ez különösen problémás Közép- és Kelet-Európa számára, ahol a nemzeti digitalizációs tervek és támogatás hiányában többnyire vállalatok hozzák meg a digitalizálást érintő döntéseket. Az Európai Unió gazdaságélénkítő csomagjának ezt a helyzetet kell orvosolnia, valamint Európa-szerte hozzájárulnia egy szén-dioxid-mentes, illetve digitális ipar kifejlődéséhez, amennyiben az Európai Unió iparát világviszonylatban versenyképes, vezető szerepben kívánjuk látni.

Fontos lesz, hogy racionalizálják a különböző költségvetéseket a digitalizációra irányuló aktuális, több éves pénzügyi kereten belül, illetve gondoskodjanak arról, hogy azok a beruházásokat célozzák meg. A közvetlenül a digitalizációt, a digitális infrastruktúrát és a modernizációt érintő programoknak a regionális és az ipari vonatkozást is számításba kell venniük. A 2030-ra kitűzött digitális céloknak határozottan ipari dimenziót szükséges ölteniük, valamint nagyra törő mérföldköveket kijelölniük arra, hogyan alkalmazható leginkább a zöld és a digitális átmenet együtthatalma a foglalkoztatásra, a szakképzésre és az erőforrás-hatékonyságra vonatkozóan.

Elengedhetetlen, hogy az Európai Unió ezt a lehetőséget az ipari ágazatainak, illetve azok beszállítói láncainak modernizálására és átalakítására használja fel, hogy azok versenyképesek maradjanak az alacsony kibocsátás világában. Az Európai Bizottságnak bizonyítania kell, hogy az ipar és a társadalom jövőbeli energiaigényei megfizethető árakon teljesíthetők a zöld megállapodáson keresztül. Ez pedig meghatározó európai iparpolitikai stratégiát igényel – a kibocsátáskereskedelmi rendszer nem pusztán iparpolitika, így a klímasemlegesség

elérése nem elegendő. A szén-dioxid-kibocsátás határértékeit érintő kiigazítási mechanizmusok szerepet játszanak ebben, de ez nem csodafegyver, és semmiképp sem tekinthető a gazdaságélénkítő támogatások visszafizetését fedező bevételi forrásnak. Kételyeket vet fel bennünk az Európai Unión belüli széttagoltság veszélye, illetve az egyes országokon belül és az azok között felmerülő regionális egyenlőtlenségek kérdése.

Ugyanilyen fontos, hogy a gazdaságélénkítő csomag támogassa a dolgozókat, megfelelő és alacsony szénki-bocsátással járó állásokat generáljon, valamint az ágazatok átalakításának elősegítése mellett a már meglévő ipari álláshelyek fenntartását szolgálja. Ennek az eredménynek az elérésében a szakszervezetek a politikai beavatkozástól kezdve a munkavállalók és munkaadók közötti tárgyaláson át a szervezéséig bezárólag központi szerepet fognak játszani.

Ahhoz, hogy ez az átmenet időálló, fenntartható, valamint a munkavállalók szempontjából méltányos legyen, az Európai Unió gazdaságélénkítő csomagjának és a méltányos átállási mechanizmusnak azokat a kezdeményezésekre kell épülniük, amelyek a szénbányászat, és különösen a széntüzelésű erőművek leépítése előtt gondoskodnak a jó minőségű munkahelyek létrejöttéről, illetve azoknak az ilyen kezdeményezéseket szükséges támogatniuk.

Az említett cél eléréséhez sürgősen nemzeti és regionális méltányos átállási tervekre van szükség. Ahhoz, hogy ezeknek a helyi szintű társadalmi elfogadottsága és jelentősége szavatolható legyen, elsődleges fontossággal bír az, hogy a dolgozók és az ő szakszervezeti képviselőik teljes mértékben bevonódjanak a tervek kidolgozásába és megvalósításába. A Covid19 okozta válsághelyzet pusztításai következtében a gazdaságélénkítő csomagoknak és az éghajlatváltozás elleni küzdelemnek foglalkoznia kell a dolgozó emberek legfőbb problémáival. A szociális védelmet és a jó minőségű munkahelyeket szükséges az első helyre állítani. Ehhez tárgyalni kell a dolgozókkal és szakszervezeteikkel, hogy meggyőződhetnek róla: a változás eredményeként jó munkahelyeket és gyarapodó közösségeket remélhetnek. Ambiciózus készségstratégiákra és minőségi álláshelyekre van szükség. A kormányzatoknak, az iparnak, a szociális partnereknek és az oktatási ágazatnak együttes erővel kell gondoskodnia arról, hogy az aktuális és a jövőbeli dolgozói állomány felkészüljön a kettős átállás kihívásaira.

A nehéziparttól jelenleg erősen függő Közép- és Kelet-Európai régiókra nézve méltányos átállás érdekében a nemzeti gazdaságélénkítő terveknek, a méltányos átállási terveknek és a modernizációs alapoknak tekintettel kell lenniük az alábbiakra:

- **A társadalmi párbeszéd megerősítése** – Tárgyalni kell a dolgozókkal és szakszervezeteikkel, hogy meggyőződhetnek róla: a változás eredményeként jó munkahelyeket és gyarapodó közösségeket remélhetnek. A társadalmi párbeszéd leszűkülése és a szakszervezeteket a kormány részéről érő támadás számos országban (például Szlovákiában vagy Magyarországon) súlyos probléma. Az említett cél eléréséhez sürgősen nemzeti és regionális méltányos átállási tervekre van szükség. A versenyképes digitális ipar és gazdaság eléréséhez létfontosságúak a nemzeti digitalizációs tervek. Ahhoz, hogy ezeknek a helyi szintű társadalmi elfogadottsága és jelentősége szavatolható legyen, elsődleges fontossággal bír, hogy a dolgozók és az ő szakszervezeti képviselőik teljes mértékben bevonódjanak a tervek kidolgozásába és megvalósításába. A szakszervezetek bevonása kötelező feltétel kellene legyen az európai finanszírozáshoz. A társadalmi párbeszéd struktúráinak és a szakszervezeti jogok erős jogi megerősítése kritikus fontosságú lesz, hogy a szakszervezetek betölthessék valós szerepüket a munka világának átalakításában.
- **Fenntartható ipari stratégia** uniós, nemzeti és ágazati szinten, amely képes teljesíteni a zöld és digitális átmenet területén, valamint fenntartható befektetéseket vonzani Közép- és Kelet-Európa lehető legjobb technológiai, infrastrukturális, renovációs és technológiai átalakításához. Ezeknek a stratégiáknak kölcsönösen erősíteniük kell egymást, valamint összhangban kell állniuk az Európai

Unió céljaival és támogatási programjaival. Elengedhetetlen, hogy a szociális partnereket aktívan bevonják a jövőjüket formáló stratégiák kifejlesztésébe.

- **Az esélyegyenlőség biztosítása a globális piacokon:** az Európai Uniónak a biztosítékokra szükséges összpontosítania – 2021 júniusa után – ahhoz, hogy az Európai Unió vállalatai világszinten versenyképesek maradhassanak.
- **A regionális és az ágazati körülmények leképezése a kibocsátáskereskedelmi rendszer revíziójában és a „Fit to 55” csomagban** – amely illeszkedik a regionális változatokhoz és egyéb tényezőkhöz. Ezáltal igazságosabb szabályokat alkalmaz a kibocsátási egységek kijelölése céljából, figyelembe véve az acéliparnak az európai országok szempontjából betöltött szerepét. A hosszú, jellemzően 20–40 éves megtérülési idejű beruházási ciklusok esetén a nehézipari ágazatok kiszámíthatóságot igényelnek. Míg a 2050-re kitűzött klímasemlegességi célok világos helyzetet teremtenek a következő beruházási ciklusra, amelynek a megvalósulásának a biztosításához időközi célkitűzések szükségesek, addig az időközi célkitűzések nem várt szorítása elértéktelenedett eszközöket eredményezhet, illetve veszélyeztetheti a globális versenyképességet.
- **A munkahelyek létrehozását és átalakítását célzó átfogó tervezetek kifejlesztése a méltányos átállás megvalósítása, valamint egy időálló és fenntartható iparpolitika alátámasztásához** – a lehető legjobb technológiákba való befektetés révén az adott régiót, a felújítást, a technológiaátadást, valamint a közbeszerzési feltételek alkalmazását illetően. Az Európai Unió zöld megállapodására válaszol a nyersanyagokkal és az iparral kapcsolatos politika stratégiái igénylik a stratégiai nyitott autonómiát, ebben van potenciál, meg lehet ragadni az adott, közép- és kelet-európai iparágazatokban nyíló munkalehetőségeket. A korábbi technológiák hiánya az adott régióban előny is lehet, mivel ez az elavult rendszerek okozta inaktivitás nélkül teszi lehetővé a digitális átalakulást. Más szóval sok esetben könnyebb gyárat építeni az alapoktól elérhető legújabb technológia igénybevételével, mint megváltoztatni az elavult technológiát egy olyan helyen, ahol azt már használják. Azonban egyértelmű nemzeti átalakítási terveknek szükséges biztosítaniuk azt, hogy a vállalatok valóban beruházást végeznek, illetve létrehozzák ezeket a zöld vagy digitális állás- és munkahelyeket. Létfonosságú, hogy ezek az átalakítási tervek markáns társadalmi párbeszéddel, valamint minőségi foglalkoztatás létrejöttével társuljanak.
- **Befektetés** – az adott régió infrastruktúráját tekintve lényeges igények merülnek fel. Valamint szélesebb értelemben véve a fokozott energiafelhasználású iparágak szén-dioxid-mentesítése eltérő gondolkodásmódot igényel az erőforrásokat tekintve – például a kibocsátáskereskedelmi rendszer innovációs alapja jelentős mennyiségű hiányt jelzett – az Európai Bizottság Belső Piaci, Ipar-, Vállalkozás- és Kkv-politikai Főigazgatósága (DG GROW) szerint 20 milliárd euró értékű projektekkal tettek árajánlatot a közel 2 milliárd euró összegben elérhető alapra. Hogyan pótolhatók az elmaradt beruházások? Elsőbbséget élveznek-e „a perifériára szorult ipari régiók”? Az újonnan létrehozott méltányos átállási alap mérföldkő, de sajnálatunkra a rendelkezésre álló összeg nem felel meg a szén-dioxid-mentesítő iparág kihívásának, valamint nem teszi elkerülhetővé azt, hogy a szén-dioxid-mentesítése az ipar leépülésében nyilvánuljon meg. Szintén óriási szakadékok tátonganak a régió iparának digitális átalakítását illetően, mert pillanatnyilag kizárólag a vállalatokon múlik az a döntés, hogy befektetnek-e vagy sem, ezt semmilyen nemzeti terv vagy nemzeti alap sem segíti. Halaszthatatlan igény mutatkozik arra, hogy konkrét iránymutatások, valamint monitorozási és végrehajtási struktúrák szavatolják azt, hogy Európai Unió gazdaságélénkítő támogatásai valóban előmozdítsák az ipar digitális és egyben környezetbarát átalakítását. Végül soron a digitális és egyben környezetbarát átalakításra vonatkozó befektetéseket nem költségeknek, hanem lehetőségeknek kell tekinteni, amelynek előnyei – fenntarthatóság, hosszú távú versenyképesség és foglalkoztatás – hosszú távon megtérülnek.

- **A szén-dioxid-mentesítés elosztási hatásainak kezelése** – Az energiaszegénység már napjainkban is számos Közép- és Kelet-Európai országban maga a riasztó valóság. 2019-ben a bolgár háztartások 30%-a nem engedhette meg magának a fűtést, Litvániában pedig ettől kevéssel elmaradva 26,7%-os volt az ilyen háztartások aránya (Eurostat, 2019). Az energia és az alacsony szén-dioxid-kibocsátású termékek a méltányos átmenet előfeltételeit jelentik az alacsony és a közepes jövedelmű háztartásokban, míg az olcsón igénybe vehető bőséges, megbízható és tiszta energiaforrások elengedhetetlenek a nagy ipari energiafelhasználók versenyképessége szempontjából. Az alacsony szén-dioxid kibocsátással járó energiatermelést támogató kezdeményezések fontos szerepet játszhatnak a növekvő termelési költségek hatásainak enyhítésében.
- **Megfelelően finanszírozott aktív munkaerőpiaci politikák** – nem létezik egyetemes, a szén-dioxid-mentesítésben érintett összes dolgozóra egyaránt alkalmazható modell. Amire valóban szükség van, az egy, a gazdasági szerkezetváltás bármely formájában meglévő eszköztár. Az egyéni tervek, az erős készségek és az oktatási politikák meghatározó szerepet töltenek be ebben. Segítségükkel végrehajtható az ipari átalakulásnak a foglalkoztatást, illetve az egyes ágazatokat és régiókat érintő következményeinek megfelelő társadalmi és gazdasági hatásvizsgálata. Időben gyakoroljuk a tájékoztatás a konzultáció jogát, ahhoz, hogy felkészítsük a munkaerőt a felmerülő kihívásokra. Ha időben számítunk a kihívásra (korkedvezményes nyugdíjazás, belső mobilitás a vállalaton belül), akkor elkerülhetjük a tömeges létszámcsökkentést. Azon munkavállalók esetében, akiknek el kell hagyniuk a céget, az egyénre szabott megközelítéssel megszervezhetjük a két álláshely közötti akadálymentes átmenetet.
- **A készségek és a képzési tervek elengedhetetlenek** – a fennálló készséghiány kezelése, valamint a munkaerőpiaci igények készségkínálatához való igazítása. A zöld és a digitális átállás kettősének viszonylatában a továbbképzés és az átképzés (különösen a digitális képességek tekintetében) létfontosságú lesz. **Az átképzés és az újrafoglalkoztatás mindannyiunk közös felelőssége: a vállalatoké, a szociális partnereké, a regionális fejlesztési szerveké, az állami foglalkoztatási szolgálatoké, a hatóságoké.** Közép- és Kelet-Európában a szakképzett munkaerő hiánya az alacsony bérezés csapdájának ismeretében válik érthetővé. A természettudományi, technológiai, műszaki és matematikai végzettségű diplomások aránya ebben a régióban a 25%-os európai átlag körül mozog, néhány esetben pedig, például Romániában, Szlovéniában, Litvániában vagy Észtországból ennél is magasabb. A régió azonban hatalmas mértékű agyelszívással néz szembe, mert sok diplomás dönt úgy, hogy elhagyja a szülőföldjét egy jobban fizető nyugat-európai állásért.
- **Társadalombiztosítás** – Ez biztonsági védőhálót létesít azon dolgozók számára, akiknek a munkája veszélybe kerül (erősebb állami társadalombiztosító rendszerekkel és szilárd munkaügyi jogszabályokkal rendelkező országok esetén). Az Európai Uniónak a szükséges ideig ki kellene terjesztenie az ideiglenes intézkedéseket a munkanélküliség finanszírozására, például a SURE program keretében.
- A reálbéreknek növekedniük kell, valamint biztosítaniuk kell a termelékenységnövekedések igazságos megosztását, és támogatniuk kell, hogy a gazdaságélénkítést a munkabérek vezessék. Továbbá a gazdasági konvergenciát alá kell támasztani olyan stratégiákkal, amelyek elősegítik a bérkonvergenciát Kelet- és Nyugat-Európa között, valamint annak a megelőzésével, hogy a bérszinteket belső kiigazítási mechanizmusokként lehessen használni. Ezt össze kell vonni olyan stratégiákkal, amelyek célja a kollektív tárgyalások lefedettségi körének a növelése, különösen a szakszervezetekbe tömörülések elősegítése révén.

Az Európai Uniónak ezt a lehetőséget az ipari ágazatainak, illetve azok beszállítói láncainak modernizálására és átalakítására szükséges felhasználnia, hogy azok versenyképesek maradjanak az alacsony kibocsátás világában, miközben globális szinten utat mutat a számukra. Hiteles lehetőségekre van szükségünk, amelyek az Európai Unió célkitűzéseinek gyakorlati megvalósítását kínálják. A méltányos átállás elengedhetetlenek

bizonyul majd az Európa iparában dolgozó milliók bizalmának megnyeréséhez. Ez még fontosabb a közép- és kelet-európai országokat tekintve, amelyek hatalmas politikai és gazdasági átalakulásoknak voltak tanúi az elmúlt évtizedekben, miközben továbbra is az alacsony bérezés csapdájában találják magukat, illetve nagyban függenek más országoktól. Elérkezett az ideje, hogy pozitív kilátásokkal kecsegtető jövőt építsünk a régiók jelenlegi és jövőbeli munkaereje számára. Az európai területi összetartozás elő fogja segíteni, hogy a társadalom is összetartsen Európában. A dolgozók támogatása nélkül a közép- és kelet-európai nehézipari ágazatok szén-dioxid-mentesítése kudarcra ítéltetett! Az Európai Uniónak méltányos átállásra van szüksége az alacsony szén-dioxid-kibocsátással rendelkező gazdasághoz, amely mindenki számára elérhető, fenntartható jólétet eredményez.